

مقدمه‌ای بر

اقتصاد سیاسی ایران در سایه تحریم

نگارندگان:

دکتر حسین صادقی

(دانشیار دانشگاه تربیت مدرس)

هادی فرامرزی

مهدی خلیج زاده

سر شناسه صادقی، حسین، ۱۳۳۷.
عنوان و پدیدآور مقدمه‌ای بر اقتصاد سیاسی ایران در سایه تحریم / نگارندگان: دکتر حسین صادقی؛ هادی فرامرزی و مهدی خلج زاده
مشخصات نشر تهران، نور علم.
مشخصات ظاهری ۳۹۲ص. نمودار، جدول.
شابک ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۹-۳۷۱-۷
موضوع ایران - سیاست اقتصادی.
موضوع تحریم اقتصادی -- ایران .
شناسه افزوده هادی فرامرزی؛ ۱۳۶۸ مولف.
شناسه ادو مهدی خلج زاده؛ ۱۳۶۸، مولف.
رده‌بندی کتبه ۱۳۹۹ ۷ الف ۲ ص / HF ۱۵۸۶/۴
رده‌بندی دیوید ۳۳۰/۹

نشر نور علم: تهران - خ انقلاب - مع منیر حاوید (اردیبهشت) - پ ۱۴ - تلفن: ۶۶۴۰۵۸۸۰ و ۶۶۴۰۵۸۹۴
noreelm@yahoo.com ۰۹۱۲۳۲۲۶۰۲۹ فروشگاه: دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران

عنوان کتاب: مقدمه‌ای بر اقتصاد سیاسی ایران در سایه تحریم
نگارندگان: دکتر حسین صادقی؛ هادی فرامرزی و مهدی خلج زاده
طراح جلد: فروزان یزدانی پور
ناشر: نور علم
شمارگان: ۵۰۰ جلد
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۹-۳۷۱-۷
نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹
چاپ و صحافی: نصر
قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

در صورت عدم دسترسی به کتابهای این انتشارات، از طریق تماس با
۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ کتابها با پست به تمام نقاط ایران ارسال می شود.

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول

تحریم ۹

فصل دوم

اقتصاد کلان ۱۹

۱-۲. بودجه ۱۹

۲-۲. آسیب شناسی اقتصاد ایران ۳۳

۱-۲-۲. تحقیق و توسعه ۳۵

۲-۲-۲. توسعه ناپایدار و تخریب اکوسیستم ۶۰

۳-۲-۲. اقتصاد غیررسمی ۸۵

۴-۲-۲. حکمرانی خوب ۱۰۱

۵-۲-۲. بیماری هلندی ۱۲۱

۳-۲. صندوق ذخیره ارزی و ریالی ۱۶۱

۴-۲. مالیات ۱۶۹

۵-۲. رفاه اجتماعی، عدالت و توزیع درآمد ۱۸۴

۶-۲. اقتصاد قمارخانه‌ای ۱۹۶

پیشگفتار

اقتصاد سیاسی واژه‌ای است که تاریخ آن به قرن هفدهم میلادی بازمی‌گردد. این واژه هم بر یک گفتمان سیاسی و اقتصادی دلالت دارد و هم ابزار یا روشی برای مطالعه وضعیت زیست بشر در تاریخ بوده است.

میشل فوکو فیلسوف فرانسوی معاصر، در درس‌گفتار زیست‌سیاست، اقتصاد سیاسی را مجموعه گفتمان‌هایی می‌داند که پس از قرن هفدهم و با اقدامات مرکانتیلیست‌ها در عرصه اقتصاد اروپا شکل گرفت. اقتصاد سیاسی از مذهب فوکو شیوه غالب حکمرانی است که در آن افراد به مثابه شهروندان از طریق معیارهای اقتصادی به قضاوت دولت‌ها می‌نشینند. به هر ترتیب پر واضح است که در دوره‌ای زندگی ما که تورم و رکود یا پول و کالا بر سطح مطلوبیت ما و جامعه‌مان تاثیر گذار است، دولت‌ها به سادگی با شاخص‌های اقتصادی قابل ارزیابی بوده و کمتر می‌توانند از طریق راهکارها و شعارهای سیاسی نظر شهروندان را تحت تاثیر قرار دهند.

عنوان اصلی این کتاب، اقتصاد سیاسی ایران است به این جهت که ملموس‌ترین رخدادهای اقتصادی و سیاسی به بحث و بررسی گذاشته شده‌اند. اما در عین حال دلیل انتخاب روش اقتصاد سیاسی برای تحلیل اقتصاد ایران آن است که با کاربرد این روش می‌توان به شکلی ساختاری اقتصاد ایران را مطالعه کرد و از نگاه سوژه محور به اقتصاد پرهیز کرد. نمونه کتاب‌هایی که به همین شیوه به مطالعه اقتصاد پرداخته‌اند، زیادند. از ثروت ملی

آدام اسمیت، اصول اقتصادسیاسی و مالیات‌ستانی دیوید ریکاردو و سرمایه کارل مارکس تا دگرگونی بزرگ نوشته کارل پولانی و سرمایه در قرن ۲۱ نوشته توماس پیکتی.

خاصیت اقتصادسیاسی آن است که عناصر زیرساختی مسبب رخداد‌های اقتصادی را مشاهده، ارزیابی و تعیین می‌کند. برای تحلیل وضعیت اقتصادی یک کشور می‌توان مجموعه‌ای از سیاست‌های عرضه و تقاضا را مطرح کرد. اما در مواردی که اقتصاد کشوری برای مثال مبتنی بر درآمدهای رانتی و یا شامل اقتصاد زیرزمینی باشد، اقتصاد عرضه و تقاضای نرکلاسیک همه پاسخ‌ها را در خود ندارد.

در دیگر اقتصادسیاسی به سادگی نمی‌توان بر اساس نظریات از پیش تعیین شده اقتصاد را مطالعه کرد. در عین حال نمی‌توان تھی از نظریات بود. در واقع اقتصادسیاسی مرز مویرگی بین مینیت اقتصادی و ساختار نظری است. در اقتصادسیاسی مهم‌ترین رکن، آسیب‌شناسی است. آسیب‌شناسی در علوم انسانی، در واقع نوعی حفر چاه و وارونه کردن هر آن چیزی است که با چشم نمی‌توان دید. هدف اقتصادسیاسی نشان دادن آن چیزی است که به سادگی قابل مشاهده نیست. به عبارتی اقتصادسیاسی در عین اینکه یک تکنیک برای حکمرانی مدرن است، اما در عین حال روش برای بیرون کشیدن مسائل دفن شده زیر زمین و ساختن تلی از پاسخ‌ها بر روی زمین است.

در این کتاب، هدف ما صرفاً بررسی هستی‌شناختی اقتصاد ایران نیست. اینکه اقتصاد ایران چه آسیب‌هایی دارد، لزوماً تنها پاسخ این کتاب نخواهد بود. کتاب حاضر عملاً در سطوحی، معرفت‌شناختی است. در این مطالعه هدف ما ایجاد پیوند بین تمامی نقاط تاریک است. اینکه چه آسیب‌هایی در اقتصاد ایران وجود دارد، مهم است. در عین حال دانستن حلقه واسط و چگونگی اثرگذاری هر کدام از این آسیب‌ها بر نقاط هدف مهم‌تر و البته کارآمدتر است. بسیاری از آسیب‌های اقتصاد ایران در کشورهای دیگر نیز وجود دارد. اما برخی از این کشورها اغلب با مشکلاتی مانند ایران مواجه نیستند. پس چگونگی رخدادها نیز اهمیت می‌یابد.

اقتصاد سیاسی همچنین رویکردی کل‌نگر است. در اقتصاد سیاسی، اقتصاد به عنوان کلی واحد نگریسته می‌شود. اما در کنار آن می‌توان از سطوح بالاتر در فرم کلی نظریات حاکمیت از هر آنچه فیلسوفان اقتصادی اشاره کرده‌اند، فاصله گرفت و خرده واحدهای موثر در چرخه قدرت و اقتصاد را مطالعه کرد.

از منظر دیگر اقتصاد سیاسی به مانند فلسفه سیاسی، رابطه دانش و قدرت است. اقتصاد سیاسی نوعی توصیه‌نامه است که برای مثال دیوید ریکاردو به دولت انگلستان پیشنهاد کرد با قواعد مالیاتی در این کشور مدون شود. شاید دلیل دیگر انتخاب نام اقتصاد سیاسی برای این کتاب آن بود که قصد داشتیم نکاتی مهم را در باب اقتصاد ایران به سیاست‌مداران گوشه‌نویس کنیم.

عنوان کتاب حاضر شامل دو بخش دیگر نیز هست. بخش اول شامل مقدمه‌ای بر و بخش دوم در سایه تحریم مقدمه بر این کتاب به این دلیل است که شروع پروژه‌ای مشترک توسط نگارندگان برای شناخت و تحلیل اقتصاد ایران بود. در این مجلد سعی شده است تا تنها سرخ‌هایی کلی از اقتصاد ایران طرح گردد تا در جلد های بعدی به شکلی تفصیلی هر کدام از مباحث مطرح شده بسط و گسترش یابد.

از سویی در سایه تحریم نیز به این دلیل انتخاب شده است که اقتصاد سیاسی ایران بدون در نظر گرفتن تحریم‌های اقتصادی و نقش آن قابل مطالعه نیست. اگر تحریم‌ها در اقتصاد ایران به ویژه در شصت سال گذشته انکار شده یا به آن بی‌توجهی شود، نمی‌توان انتظار داشت نسخه قابل قبولی برای رشد و توسعه ایران پیچیده شود.

خوشبختانه تحقیقات، مقالات و کتب متعددی در باب تحریم اقتصاد در زبان‌های مختلف به نگارش درآمده است. حیطه تحریم و مطالعه آن گستره‌ای از رشته‌ها، تخصص‌ها و دانش‌های چندوجهی است. مطالعات بین‌رشته‌ای فراوانی لازم است تا این پدیده به درستی شناسایی شود.

به مانند شواهد نظری و تجربی مطالعه شده، تحریم اقتصادی و سیاسی ایران نیز به نوعی نمایش جهانی قدرت سیاسی ابر قدرت‌هاست. تحریم‌های اقتصادی و سیاسی علیه

ایران، سابقه‌ای طولانی داشته و تقریباً می‌توان گفت که از سال ۱۳۳۲، اقتصاد ایران به شکلی رسمی همواره درگیر تحریم‌های گسترده اقتصادی و سیاسی بوده است. تحریم‌ها در دوره‌های مختلف اثرگذاری‌های گسترده و متفاوت و در عین حال مشابه یکدیگر داشته‌اند. تحریم‌های اقتصادی و سیاسی پس از انقلاب اسلامی، به دو صورت تحریم‌های نوشته و نانوشته به اجرا در آمدند. برای مثال پس از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۸ دو شرکت آلمانی KWU و زیمنس که مسئولیت احداث و توسعه نیروگاه هسته‌ای بوشهر را با دو راکتور ۱۲۰ مگاواتی به عهده گرفته بودند و همچنین فرانسوی‌ها که یک راکتور ۹۰۰ مگاواتی را در اصفهان راه‌اندازی کرده بودند، از ایران خارج شدند تا کشور ایران برای راه‌اندازی مجدد این روگاه‌ها به همکاری با روسیه روی بیاورد. این در حالی بود که این نیروگاه‌ها به بیش از ۸۰ درصد تکامل خود رسیده بودند و همین امر نشان‌دهنده اولین تحریم نانوشته ایران پس از انقلاب اسلامی بود. اما تحریم‌های نوشته‌شده نیز سابقه‌ای طولانی در تاریخ ایران دارد که در اصل اول بدان اشاره خواهد شد.

بر خلاف بسیاری از تحلیل‌ها که تنها عامل وضعیت نامناسب اقتصادی امروز ایران می‌دانند، نگارندگان معتقد هستند که چالش‌های اقتصادی امروز ایران بیشتر ناشی از سوء مدیریت در سطوح مختلف و درستی‌های مختلف بوده است و مشکلات اقتصاد ایران بیشتر از اینکه مرتبط با مردم ایران و یا بحران‌ها، فشارهای اقتصادی خارجی باشد، معطوف به ساختار نامناسب اقتصادی ایران است.

تحلیل‌ها و تفسیرهای متعددی از وضعیت اقتصاد ایران توسط بسیاری از متفکران اقتصادی، سیاسی و علوم اجتماعی ایراد شده است. انتقادات دلسورانه و با نیت رشد و توسعه ایران مطرح شده است. اما نقدی مهم و بزرگ بر بسیاری از مطالعات انجام شده وارد است. می‌توان گفت که بسیاری از تحلیل‌های ارائه شده برای اقتصاد ایران مبتنی بر نظریات ساده‌سازی‌شده اقتصاد نئوکلاسیک بوده‌اند و کمتر به صورت ساختاری به اقتصاد ایران نگاه شده است.